

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІКИ ВИЩОЇ ШКОЛИ

УДК 378

Людмила Базиль

Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

ORCID ID 0000-0003-4130-5436

DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/076-095

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КАР'ЄРНОГО РОЗВИТКУ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

У статті висвітлено результати дефінітивного аналізу змісту понять «професійне становлення», «професійний розвиток», «професійне зростання» та «професійна кар'єра», що стало підґрунтям виокремлення сутнісних характеристик процесу кар'єрного зростання науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів професійної освіти. На основі переосмислення сутності наукових підходів до розуміння природи професійного розвитку викладачів обґрунтовано теоретичні засади цього процесу. Автором досліджено та представлено нинішній стан практичного розв'язання проблемних питань щодо кар'єрного зростання науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів професійної освіти. Обґрунтовуються провідні психолого-педагогічні чинники щодо розвитку професійної кар'єри педагогічних кадрів освітніх установ. Розкриваються ступені кореляційних зв'язків між кар'єрним зростанням педагогів закладів професійної освіти та їхніми індивідуально-особистісними характеристиками (стать, вік, тип темпераменту тощо), а також набутим досвідом фахової діяльності.

Ключові слова: професійна освіта, педагог закладу професійної освіти, професійний розвиток, кар'єрне зростання педагога, професійна кар'єра.

Постановка проблеми. Соціально-економічні й історико-політичні трансформації кардинально видозмінюють суспільний поступ. Глобалізаційні процеси, стан соціально-економічних перетворень в Україні зумовлюють необхідність пошуку оптимальних шляхів удосконалення різних сторін життя суспільства і, зокрема, професійної освіти. Її роль полягає в: трансляції і втіленні базових цінностей та цілей у розвиток українського суспільства; відтворенні соціального досвіду; зростанні інтелектуального і професійного потенціалу національної економіки; підготовці громадян країни до розв'язання проблем сталого розвитку, розкритих у національних стратегіях. Професійне ж навчання науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів професійної освіти впродовж життя розглядається в єдності базової формальної освіти; професійної діяльності, що має супроводжуватися комплексом спеціальних заходів сприяння входженню працівника в професію та безперервного професійного розвитку (Bazyl et al., 2019). Кар'єра ж зумовлює істотні зміни їхньої життєвої стратегії, сприяючи найбільш повному розкриттю не лише професійного, а й особистісного потенціалу.

«Реалізація персоналізованої, людиновимірної освіти, затребувана становленням ринкової економіки, впливає на процеси професійного та кар'єрного зростання педагогів, видозмінюючи способи й механізми їх самоздійнення. Професійно-педагогічна діяльність, що детермінує самореалізацію викладачів закладів професійної освіти в соціокультурній, фаховій, індивідуально-особистісній площинах, наразі ускладнена глобалізаційними перетвореннями, пов'язаними зі стихійністю ринку, суспільним визнанням соціально-економічних явищ підприємництва, поширенням егоцентричного індивідуалізму, передбаченого впровадженням концептуальної моделі «суспільства загального блага» (англ. Welfare State)» (Базиль, 2017, с. 75). У зв'язку з цим актуалізується проблема професійного розвитку та кар'єрного зростання педагогічних працівників закладів професійної освіти. Її соціальна значущість увиразнюється суспільною позицією розуміння кар'єри як складного соціально-психологічного явища, яке охоплює всі сфери життєдіяльності особистості, інтегрального процесу особистісного й професійного розвитку фахівця, складного феномену буття людини.

Аналіз актуальних досліджень. Науковий аналіз численних філософських, соціокультурних, психолого-педагогічних, навчально-методичних досліджень свідчить, що автори частково зосереджують увагу на проблемі забезпечення комфортних умов для професійної самореалізації та кар'єрного розвитку фахівців різних галузей. Так, психолого-педагогічні аспекти кар'єрного розвитку учнівської і студентської молоді висвітлюються у працях С. Алексєєвої, О. Бондарчук, Д. Закатнова, М. Клименко, В. Орлова, В. Радкевич та ін. Своєрідність особистісного розвитку фахівця з позицій планування та реалізації професійної кар'єри обґрунтовується в публікаціях В. Берга, Є. Климова, Л. Пітера, О. Романовського, В. Семиченко, Б. Швальбе та ін. Науковці наголошують на нерівномірності стадій та етапів професійного розвитку особистості, позначаючи це як індивідуальну траєкторію професійного зростання та професійної кар'єри. При цьому професійну кар'єру тлумачать як послідовність професійних ролей, статусів та видів діяльності в житті людини, її професійне зростання у виробничій, соціальній, адміністративній чи іншій ієрархії. У більшості наукових праць йдеться про два типи кар'єрного розвитку людини: особиста кар'єра – професійне зростання фахівця до вершин професіоналізму, якість результатів праці, самореалізація у професійній діяльності й суспільне визнання; службова кар'єра – просування людини по службі, тобто зміна посад за зростанням. Основні мотиви, цілі та механізми стимулювання людини до професійної кар'єри розглядаються у працях Л. Базиль, Г. Балла, Р. Бернса, Л. Виготського,

В. Моляка, В. Орлова, В. Рибалки, Г. Романової, Е. Сандстрома, Д. Сьюпера, Д. Уінтера та ін. Про окремі механізми організаційного управління професійною кар'єрою людини йдеться в дослідженнях О. Бородієнко, Г. Гольдштейна, Л. Карамушки, С. Кові, Д. Френсіса, Е. Шейна та ін. У працях учених позиційовано кар'єру як соціальне явище, обґрунтовано її взаємозв'язок із суспільним поступом; розкрито сутнісні характеристики і структуру кар'єрної компетентності як складової частини професійної компетентності у вимірі акмеології та психології професійного розвитку (М. Артур, В. Біскуп, О. Дубасенюк, О. Кучерявий, Є. Могільовкін, Л. Почебут, О. Садон та ін.). При цьому проектування кар'єри висвітлюється як процес професійного самовизначення, який ґрунтується на відповідній «Я-концепції» особистості, тобто цілісного утворення, що змінюється відповідно до дорослішання людини, обрання відповідних життєвих та професійних перспектив (Р. Бернс, Дж. Іванцевич, Е. Молл, Д. Сьюпер, Р. Тернер, Е. Хьюг та ін.).

Дефінітивний аналіз тлумачень поняття «кар'єра» й вивчення інтерпретаційних версій розуміння науковцями сутності кар'єри дає змогу узагальнити такі три найбільш поширені варіанти його лексико-семантичного змісту: 1) успішне просування в галузі суспільної, службової, наукової та інших видів діяльності; 2) рід занять, фах, професія; 3) свідомо обраний і реалізований людиною шлях посадового зростання тощо. Більшість дослідників позиціонують кар'єру як професійний життєвий шлях, професійну діяльність, професійне самовизначення, а професійну кар'єру – як процес професіоналізації, професійного становлення й зростання, досягнення високого професіоналізму, професійної майстерності, або ж, у вузькому сенсі – як обіймання певної посади задля досягнення певного соціального, зокрема й професійного статусу тощо. При цьому йдеться про об'єктивні критерії успішності кар'єри (соціальний успіх, послідовність професійних позицій, які займає працівник в організації і у професії тощо) та суб'єктивні критерії (ступінь задоволеності життєвою ситуацією, особливості сприймання професійних успіхів, образу професійного життя та власної ролі в ньому) (Сьюпер, 1990; Поплавська, 2002; Бондарчук, 2008; Базиль, 2017; Орлов, 2017; Клименко, 2017).

У дослідженнях останнього десятиліття обґрунтовується нове бачення сутності професійної кар'єри, окреслюється її зв'язок з основними етапами професійного становлення фахівця у вимірі соціальної й педагогічної психології, теорії і методики професійної освіти. Відтак, професійна кар'єра фахівця осмислюється як важливий показник розвитку людини в соціальній системі, пов'язаній із набуттям професійної

самоідентичності, реалізацією професійної мобільності, прийняттям професійної культури, зокрема засвоєнням ціннісних орієнтацій професійної діяльності, соціальної відповідальності, безперервної самоосвіти, саморозвитку й самоактуалізації (Базиль, 2017; Орлов, 2017; Клименко, 2017; Закатнов, 2016). Це, перш за все, – індивідуальна траєкторія життєвого та професійного шляху людини, яка проєктується на етапі професійної підготовки. Тому у формулюванні завдань вищої школи важливо передбачати підготовку майбутніх педагогів професійного навчання до успішної самореалізації, здійснення об'єктивної самооцінки індивідуально-особистісних якостей, оптимального вибору кар'єрних орієнтацій і визначення цілей кар'єрного зростання в майбутній професійній діяльності, а також урахувати особливості професійного розвитку педагогічних працівників в умовах соціально-економічних трансформацій, специфіку їх самопроєктування як особистостей у дискурсивному багатокультурному та багатовимірному просторі.

Матеріали та методи. У дослідницькому пошуку застосовано теоретичні методи: дефінітивний і логічний аналіз наукових праць, узагальнення світоглядних позицій та інтерпретаційних варіантів розуміння сутності професійної кар'єри, професійного розвитку, кар'єрного зростання – для виявлення психолого-педагогічних особливостей кар'єрного розвитку викладачів закладів професійної освіти; теоретичний аналіз, зіставлення й узагальнення концептуальних поглядів щодо досліджуваної проблеми – для визначення проблемно-тематичних аспектів розв'язання наукової проблеми; метод експлікації – для уточнення сутності авторських тлумачень, зокрема щодо кар'єрного зростання викладачів закладів професійної освіти та формулювання висновків дослідження. Психолого-педагогічні особливості професійного розвитку, а також кар'єрного зростання викладачів закладів професійної освіти зумовлені наявністю в них відповідної освіти, життєвого й професійного досвіду. Зважаючи на це, визнаємо актуальним, по-перше, висвітлення взаємозв'язку між професійною кар'єрою та особистісним і професійним розвитком, аналіз якого передбачає визначення, насамперед, змісту, типів, етапів професійної кар'єри особистості; по-друге, розкриття специфіки й факторів професійної кар'єри; по-третє, аналіз психологічних особливостей професійної кар'єри.

Виклад основного матеріалу. Вивчення теоретичних напрацювань та практичного досвіду підготовки викладачів закладів професійної освіти актуалізує значущість професійно-орієнтованого підходу до організації професійної підготовки таких фахівців та їх навчання протягом усього

життя, що передбачає необхідність і можливість отримувати знання, необхідні для вдосконалення рівня професійної компетентності. Готовність викладачів закладів професійної освіти до кар'єрного зростання є невід'ємною складовою професійного розвитку і передбачає свідоме планування кар'єри, самореалізацію у професійно-педагогічній діяльності та особистісний розвиток. Цьому сприяє їх мотивування до професійного становлення та розвитку в майбутній фаховій діяльності на основі аналізу відповідностей і перспектив розробленої професійної траєкторії за критерієм ступенів реалізації здібностей, задоволення інтелектуальних та практичних потреб та професійних амбіцій.

Проведений нами логічний аналіз наукових праць із психології праці (В. Моляко, В. Рибалка та ін.) і психології професійного розвитку (Г. Балл, Є. Климов, Е. Помиткін, М. Пряжников, В. Семиченко та ін.), синтез та узагальнення результатів тривалих педагогічних спостережень свідчить, що мотивування педагогів закладів професійної освіти, зокрема, визначення ними власних потреб, цільових орієнтирів, настанов щодо здійснення фахових різновидів діяльності є одним із найбільш важливих завдань планування кар'єрного розвитку. При цьому важливе значення має самомотивація, тобто усвідомлення кожним педагогом внутрішніх (особистісних) мотивів щодо успішної професійної діяльності й кар'єрного зростання. Самомотивація професійної кар'єри передбачає віднайдення (і/або створення) викладачем у відповідному професійному середовищі стимулів щодо реалізації власних кар'єрних цілей, досягнення професійних успіхів із подальшим прогнозуванням та оновленням індивідуальних мотивів. Як показує аналіз результатів педагогічних спостережень, поведінка та діяльність особистості педагога стимулюються, спрямовуються та регулюються мотивацією, фактично сукупністю мотивів, які формують мотиваційну сферу, що аргументує думку про взаємозумовленість мотивування та професійної кар'єри педагогічних працівників.

Важливою психолого-педагогічною особливістю кар'єрного зростання педагогів закладів професійної освіти визначаємо фахову самоосвіту, яка зорієнтована на їхню самореалізацію як унікальних особистостей. Прагнення до самовдосконалення, самоосвіти є важливим фактором професійного розвитку викладачів закладів професійної освіти, що забезпечує активізацію, розвиток та актуалізацію їхніх творчих здібностей, поглиблення й розширення пізнавальних інтересів та формування індивідуального стилю фахової діяльності.

Науковий аналіз досліджень і власний педагогічний досвід дали змогу виокремити низку психолого-педагогічних особливостей професійного розвитку викладачів закладів професійної освіти, які, на нашу думку, сприятимуть кар'єрному зростанню педагогічних працівників в умовах соціально-економічних трансформацій.

Так, вивчення інноваційного педагогічного досвіду, зустрічі із обміну досвідом з педагогами-новаторами, участь у роботі методичних об'єднань, форумів, фестивалів інновацій, виставок «Інноватика в освіті», «Сучасні заклади освіти», «Освіта та кар'єра» тощо сприяє зростанню рівня розуміння викладачами закономірностей освітнього процесу, розвитку набутих навичок щодо педагогічно правильного й методично поміркованого (виваженого) сприйняття освітніх досягнень кожного учня (студента) та їхніх творчих робіт, удосконаленню вмінь виявляти причини виникнення конфліктних і суперечливих ситуацій та визначати ефективні способи їх розв'язання. У результаті постійного ознайомлення з державними законодавчими актами щодо освіти, виховання та навчання, філософською, психолого-педагогічною науковою літературою педагоги закладів професійної освіти поглиблюють ступінь обізнаності з сутнісними характеристиками професійного навчання на кожному етапі цивілізаційного поступу, розвивають уміння аналізувати, узагальнювати, систематизувати й застосовувати теоретичні здобутки в педагогічній практиці. Участь педагогічних працівників у виконанні науково-дослідницьких робіт, здійснення індивідуальних досліджень, виступи під час семінарів, вебінарів, засідань круглих столів, конференцій, педагогічних читань тощо не тільки формують навички міжособистісного та групового спілкування, емоційної врівноваженості, поглиблюючи рівень фахової майстерності кожного педагога, а й спонукають їх до професійного розвитку і кар'єрного зростання. Розвитку критичного мислення, удосконаленню аналітичних навичок та реалізації творчих здібностей викладачів закладів професійної освіти сприяє систематичне ознайомлення з інноваційними здобутками й напрацюваннями закладів професійної освіти, розміщеними в засобах масової інформації (періодичних виданнях «Освіта», «Рідна школа», «Шлях освіти», «Професійна освіта» та інші, а також – в іноземних виданнях, як-от: «Європейський науковий журнал» (ESJ) або «РУДН»), а також – підготовка та розміщення власних освітньо-професійних здобутків. При цьому для кар'єрного зростання важливо, щоб педагог у межах фахової самоосвіти відчував академічну свободу (вільне самовираження). Навчальна діяльність не може бути регульована та втиснута в межі інструкцій. Тільки на основі усвідомлення педагогом такої свободи можлива ефективна

організація процесу професійного розвитку й кар'єрного зростання, що є своєрідним пошуком його шляху, набуттям власного «голосу», власного «почерку». Викладач, який має свободу самовираження, здатний керувати власним розвитком, може спрямовувати свої творчі сили на пошук нових способів навчання та виховання учнівської молоді (Базиль, Клименко та Орлов, 2019).

Викладачам закладів професійної освіти, постійно формуючи внутрішнє ядро особистісного зростання, важливо бути обізнаними зі своїми сильними й слабкими сторонами, що є неодмінною умовою кар'єрного зростання і досягнення професіоналізму. Водночас становлення педагога закладу професійної освіти як професіонала та суб'єкта професійної кар'єри ми розглядаємо у зв'язку з процесом творчої самореалізації, що передбачає сприйняття, аналіз та усвідомлення ідеалів культури, вершин професіоналізму.

Аналіз практичного досвіду професійної діяльності педагогів свідчить, що кожний працівник реалізує професійну кар'єру, базуючись, переважно, на особистісних характеристиках, системі цінностей та навичок. Успіх кар'єри багато в чому залежить від того, наскільки вдало зроблений професійний вибір, наскільки успішним було професійне самовизначення, зокрема щодо кар'єрних орієнтацій та стратегій.

У визначенні психолого-педагогічних особливостей кар'єрного зростання викладачів закладів професійної освіти враховуємо наукову позицію В. Ф. Орлова (2017), який, ґрунтуючись на дослідженнях американського психолога Едгара Шейна (Edgar Schein), обстоює правомірність функціонування восьми різновидів кар'єрних орієнтацій. Стисло прокоментуємо їх сутність.

Кар'єрна орієнтація «Професійна компетентність» притаманна педагогам, зорієнтованим на професійне самовдосконалення, й пов'язана з наявністю здібностей і можливостей самореалізуватися саме у фаховій діяльності. «Люди з такою орієнтацією прагнуть бути майстрами своєї справи, вони бувають особливо щасливі, коли досягають успіху в професійній сфері, але швидко втрачають інтерес до тієї роботи, яка не дає змоги розвивати свої здібності».

«Менеджмент» – кар'єрна орієнтація, що характерна особам із розвиненими задатками лідера та прагненнями координувати діяльність інших осіб, інтегруючи їхні зусилля, усвідомлювати власну відповідальність за кінцевий результат.

Кар'єрна орієнтація «Незалежність» притаманна творчим педагогам закладів професійної освіти і виражається як їхнє «намагання звільнитися від

організаційних правил, приписів і обмежень. У них яскраво виражена потреба все робити по-своєму, самим вирішувати, коли, над чим і скільки працювати».

Кар'єрна орієнтація «Стабільність» зумовлюється потребою особистості в безпеці і стабільності, прагненні щодо стабільності місця роботи. Викладачі з такою орієнтацією воліють «перекласти відповідальність за розвиток своєї кар'єри на роботодавця».

«Робота з людьми», «служіння людству», «допомога людям», «бажання зробити світ кращим» є орієнтаціями педагогів, для яких кар'єра – це служіння людям. Головним мотивом професійної діяльності таких педагогів є «потреба у визнанні, повазі до себе».

Перевагами кар'єрної орієнтації «Виклик» є «прагнення до перемоги над іншими, подолання перешкод, здатність до вирішення складних завдань, що вимагають від людини мобілізації всіх сил і можливостей, тобто конкурентоздатності». Кар'єрна орієнтація «Інтеграція стилів життя» притаманна особам, які воліють балансувати між різними аспектами саморозвитку й самореалізації. «Підприємництво» – це кар'єрна орієнтація таких людей, які «прагнуть створювати нове й долати перешкоди, готові до ризику, зорієнтовані на започаткування власної справи й фінансовий успіх, прагнуть працювати так, щоб виконувана робота дійсно стала справою життя, у якому існуватимуть всебічні можливості для самореалізації» (Орлов, 2017, с. 18-19).

Щодо стратегій професійної кар'єри викладачів закладів професійної освіти доцільним, на нашу думку, є наукові праці американського фахівця з управління Майкла Драйвера. Дослідник обстоює правомірність існування шести різновидів кар'єри.

Зокрема сутність стратегії «Лінійна кар'єра» полягає в тому, що особа, обравши відповідну галузь трудової діяльності, наполегливо впродовж усього життя працює в цій сфері, поступово змінюючи посади за ієрархією (наприклад, майстер виробничого навчання – викладач професійного навчання – керівник методичного об'єднання – директор закладу освіти і т.д.).

«Стабільна кар'єра» – означену стратегію професійної кар'єри проєктують та реалізують особи, які ще з етапу здобуття професійної освіти визначилися з професійним вибором і безперервно самовдосконалюються в межах обраної професії, підвищуючи рівень професіоналізму, і не прагнуть «просуватися за ієрархією кар'єрного зростання».

Стратегію «Спіральна кар'єра» обирають педагоги, які з високим рівнем ентузіазму працюють упродовж 5–7 років в закладі освіти, а потім,

втрапивши інтерес до педагогічної діяльності, кардинально змінюють галузь працевлаштування.

Стратегія «Короткочасна кар'єра» характеризує трудову діяльність осіб, які часто змінюють один різновид праці на інший. Випадково й тимчасово досягають незначних підвищень. Як правило, це – низькокваліфіковані, часто недисципліновані працівники.

Сутність стратегії «Платоподібна кар'єра» полягає в підвищенні педагога за ієрархією кар'єрного зростання до певного рівня, коли після кількох підвищень працівник досяг рівня, який є межею його компетентності. Саме на цій посаді й на цьому рівні педагог продовжує працювати до виходу на пенсію.

«Кар'єра, що знижується (низхідна)» – це стратегія кар'єри, за якої людина успішно починає свою професійну діяльність і кілька разів іде на підвищення. Однак, через непередбачувані обставини (хвороба, зловживання алкоголем тощо) знижується якісний рівень її працездатності, що спричиняє повернення до найнижчого рівня кар'єри.

На наше переконання, професійна кар'єра є невід'ємною частиною життєвої стратегії педагога. Вона заслужена, якщо базується на особистісному зростанні й успішному самовдосконаленні, пов'язаному з наполегливою працею, досягненням реальних результатів та усвідомленням особою педагогічної діяльності в закладі професійної освіти як життєвого покликання. Добре, якщо таку фахову кар'єру супроводжує кар'єрне зростання за ієрархією. Однак, не всі викладачі воліють обіймати адміністративні посади. Окремі педагоги переконані, що офіційне (службове) підвищення призводить до адміністративної зайнятості, витісняє професійний зміст діяльності, тому прагнуть виконувати професійно-педагогічну діяльність 25-40 років. Таку кар'єру також можна вважати успішною, оскільки вона – змістовна, сповнена духовністю, супроводжується соціальним визнанням, нагородами, приязню з боку учнівської (студентської) молоді, колег.

Отже, професійна кар'єра – це, насамперед, рух. І рух не може бути без мети, напряду досягнення життєвого та професійного успіху, привабливої перспективи особистої кар'єри.

Ми усвідомлюємо, що професійна діяльність обов'язково супроводжується змінами в структурі особистості педагога: відбувається інтенсифікація та динамічний розвиток якостей, що сприяють успішному виконанню діяльності, а також пригнічення (уповільнення) й навіть руйнування окремих індивідуально-особистісних властивостей. Позитивний

вплив професії на особистість викладача професійного навчання виявляється у формуванні професійної самосвідомості, педагогічної зорієнтованості, педагогічного мислення, розвитку професійно важливих якостей, оволодінні педагогічним досвідом тощо. Однак, вплив професії на особистість може мати й негативні прояви, зокрема, загострення небажаних особистісних якостей, «огрубіння» та передача стереотипів поведінки, мислення, спілкування. Усе це викликає ускладнення у взаємодії з іншими людьми та призводить до професійної деформації особистості викладача. Отже, професійний розвиток – це складний процес, що характеризується не тільки зростанням та вдосконаленням, але й професійним руйнуванням, яке відображається змінами психологічної структури особистості викладача в процесі навчальної діяльності.

Аналіз наукових джерел свідчить, що психолого-педагогічні особливості кар'єрного зростання педагогічних працівників закладів професійної освіти зумовлюються процесами самоосвіти, що сприяє формуванню індивідуального стилю педагогічної діяльності, допомагає осмислити педагогічний досвід, самопізнання й самовдосконалення. Одним із сучасних методів професійного самовдосконалення, як показує практичний досвід, є метод «портфоліо» – інформаційно-аналітичний опис здобутків професійно-педагогічної праці, представлення найбільш успішних методичних розробок, кращі зразки творчих робіт учнівської (студентської) молоді тощо. Він також може містити документи, які засвідчують професійний розвиток (дипломи, сертифікати, подяки, свідоцтва тощо), наукові, творчі праці, власні статті, статті відомих учених, які висвітлюють особливості проблеми, над якою працює власник портфоліо, психологічні дослідження, плани-конспекти уроків, виховні заходи. Метод «портфоліо» допомагає викладачу професійного навчання не лише систематизувати педагогічний досвід, накопичені знання, але й дати об'єктивну оцінку власного професійного рівня. Матеріали портфоліо доцільно впорядкувати відповідно до напрямів професійно-педагогічної діяльності, інтересів, обраної наукової проблеми, років роботи тощо. Основою для роботи над портфоліо є відображення професійного шляху, поглядів та планів кар'єрного зростання педагогічного працівника.

Для того, щоб довести свій реальний образ до ідеалу, потрібно вміти керувати власним розвитком. Перш за все, це означає вміння брати на себе відповідальність за власне життя та професійну діяльність, будувати таку професійну освітню стратегію, яка враховує індивідуальні особливості, можливості, запити, задовольняючи потребу в освіті, підвищуючи

кваліфікацію в обраній галузі, інтелектуальний, фізичний та духовний розвиток. І все це передбачає оволодіння навичками самоорганізації та самокерівництва. Самоорганізація виявляє психологічну готовність до педагогічної діяльності, самокерівництво – свідоме управління своєю поведінкою, психікою, енергетичним потенціалом, контроль над емоціями, збереження здатності критично мислити й вирішувати складні проблеми.

Отже, у науковій літературі та освітній практиці основними шляхами кар'єрного зростання педагогів визначено: професійне навчання, професійний розвиток, професійне самовдосконалення і самоосвіту. Кар'єрне зростання зумовлює принципово новий спосіб життя – творчу самореалізацію в професії, що дозволяє виявити індивідуальні та професійні можливості. Найкоротша «формула кар'єрного зростання у професійно-педагогічній діяльності» – це постійна робота, творчість, гармонія знань, почуттів та поведінки. Однак, досягнення бажаного рівня професійної кар'єри педагогів закладів професійної освіти гальмується негативними тенденціями в системі професійно-технічної освіти в Україні. Як наголошує В. О. Радкевич (2017), «сучасний стан професійної освіти засвідчує стрімке зниження її престижності, зумовлене економічною кризою, недосконалістю державного освітнього менеджменту, відсутністю професійної освітньої логістики, розбалансуванням системи професійної освіти внаслідок непродуманого збільшення кількості закладів вищої освіти, зникненням конкуренції під час вступу до закладів вищої освіти, перевиробництвом дипломованих фахівців і зниженням якості їхньої професійної підготовки, погіршенням фінансового забезпечення закладів освіти і науково-педагогічних працівників, зниженням авторитету вчителів, викладачів і майстрів навчання, високим рівнем безробіття серед випускників тощо... З огляду на це, постає необхідність модернізації системи освіти в Україні, що конкретизується такими положеннями: відповідальність держави за професійну освіту і навчання; забезпечення рівного доступу до здобуття професійної освіти; визнання навчання на основі продуктивної діяльності обов'язковим компонентом програм професійної освіти; забезпечення різнорівневого контролю якості професійної освіти за допомогою професійних і освітніх стандартів, розроблених на компетентнісній основі; забезпечення взаємозв'язку загальної середньої та професійної освіти тощо» (Радкевич, 2017, с. 9-11).

Нова ефективна система професійної освіти та навчання повинна стати основою економічного процвітання країни, складовою сталого розвитку суспільства, гарантом професійної самореалізації та постійного

професійного розвитку особистості протягом усього життя відповідно до її інтересів та потреб української економіки.

Як відомо, кар'єра тісно пов'язана з професійним самовизначенням та професійним становленням особистості. Серед дослідників, які вказують на цей взаємозв'язок, слід, насамперед, назвати засновницю теорії «стадій професійного життя» Ш. Бюлер, відповідно до якої виокремлюють такі фази життєвого циклу людини: 1) фаза, що передує самовизначенню, коли професії як роду занять ще немає (16-20 років); 2) пошук покликання, сфери діяльності, що найбільш відповідає здібностям і прагненням людини (від 16-20 до 25-30 років); 3) пора зрілості особистості, коли уточнюється життєве покликання, накопичується життєвий і професійний досвід (при цьому можлива «криза середини життя», перебіг якої багато в чому визначається тим, як людина оцінює свою професійну долю (від 25 до 45-50 років); 4) період завершення професійної діяльності (від 45-50 до 65-70 років); 5) від 65 років, коли провідним типом діяльності стає спілкування. Подібний підхід запропонований американським психологом Д. Сьюпером, який у своїй концепції професійного самовизначення виокремлює п'ять періодів життєвого циклу людини, а саме: період росту (від народження до 14 років), «розвідки» або «дослідження» (15-24 роки), закріплення (25-44 роки), «збереження» (45-64 роки), «спаду» (після 65 років). Щодо останньої фази слід зазначити, що вивільнення людини з активного життя не є невідворотним і залежить від багатьох факторів. При цьому результати лонгітюдного дослідження К. Шайє свідчать, що згасання здібностей у значного числа людей похилого віку відбувається через те, що ці здібності не використовуються. Це згасання може бути призупинено, а за умови активного образу життя окремі здібності реалізуються і навіть можуть набувати подальшого розвитку. Ризик професійного згасання тим нижчий, чим вища захопленість людини професією, яка стимулює інтелектуальну активність, постійне самовдосконалення тощо (Бондарчук, 2008; Сьюпер, 1990; Шатковська, 2015).

Отже, як показують результати дослідження, попри всю складність у плануванні та розвитку професійної кар'єри в сьогоднішній системі освіти через об'єктивні обставини, низький рівень сформованості у викладачів здатності до самоуправління кар'єрою зумовлюється їхніми психологічними особливостями, зокрема щодо особистісного розвитку.

Ґрунтуючись на загальній психологічній теорії професійного розвитку людини, ми маємо підстави стверджувати, що процес виявлення й подальшого розвитку цілісного динамічного комплексу індивідуальних,

професійно значущих якостей педагогів трансформується на кожному з етапів їхнього професійного розвитку. Соціально-економічні зміни, спричинені цивілізаційними перетвореннями, такими, як динамічний прогрес виробництва та поява ринкової економіки в Україні, вимагають від спеціалістів перегляду й переосмислення ціннісних орієнтацій, усвідомлення значущості набутих компетентностей та розроблення стратегій кар'єрного розвитку (Базиль та Орлов, 2018; Базиль, Клименко та Орлов, 2019). Тому професійний розвиток та кар'єрне зростання особистості педагога закладу професійної освіти в умовах ринкової економіки передбачає подолання відповідних труднощів на кожному етапі професійного становлення й розвитку, результати якого відображають ступінь розвитку індивідуально-особистісних та професійно-діяльнісних складників, об'єднаних у системно-динамічну цілісність.

Сьогодення диктує швидкі темпи розвитку та зміни підходів не тільки до розуміння сутності, а для забезпечення ефективних механізмів як професійного розвитку, так кар'єрного зростання викладачів закладів професійної освіти. Так, В. Пуцов (2004), керуючись концептуальними ідеями психологів Є. Климова, В. Моляка, М. Пряжникова, В. Рибалки, В. Семиченко та ін., вважає, що ці зміни пов'язані з суспільною необхідністю самореалізації кожного громадянина в технічно розвиненому й економічно нестабільному світі. Підтримуємо думку дослідника, що, за умови самоусвідомлення людиною власної потреби в поліфункціональній діяльності, вона має самореалізуватися, насамперед професійно, якісно й ефективно, стати конкурентоспроможною й успішною (Пуцов, 2004).

Часто для позначення професійного розвитку педагога у вітчизняних і зарубіжних наукових працях використовують різні терміни, зокрема розвиток педагога, розвиток кар'єри, розвиток персоналу, розвиток людських ресурсів, професійний розвиток, неперервна освіта, освіта впродовж життя, професійне становлення та інші.

Дослідження показує, що поняття «професійного розвитку педагога» трактується по-різному, тому вбачаємо необхідність коротко прокоментувати зміст терміну. Так, А. Глетсорт (1991) визначає це поняття як «розвиток особистості педагога у професійному контексті на основі накопичення досвіду й систематичного аналізу власної педагогічної діяльності» (Глетсорт, 1991). Дж. Шіренс (2010) упевнений, що це «система різних видів діяльності з метою підготовки майбутніх викладачів до професійної діяльності, що включає початкову підготовку, програми введення у професію, післядипломну підготовку, неперервний професійний розвиток в умовах

діяльності в закладі освіти. Така діяльність розвиває особистісні вміння й навички, знання, майстерність та інші характеристики викладачів» (Шіренс, 2010). Тобто професійний розвиток викладачів закладів професійної освіти – це неперервний процес, що охоплює такі складові: початкову підготовку, введення у професію та постійне вдосконалення особистісних, соціальних і професійних компетентностей педагога. О. Вознюк наголошує, що це поняття є «взаємним потенціюванням (когеренція, підсилення) особистісних і професійних аспектів педагога та вихід на рівень системних якостей цілого», а В. Семиченко вважає професійний розвиток педагога «професійним моделюванням, конструюванням, прогнозуванням» (Семиченко, 2001).

Е. Віллегас-Реймерс (2003) обґрунтовує такі особливі характеристики професійного розвитку педагогів у світовому науково-освітньому просторі:

– професійний розвиток викладачів базується на конструктивізмі, тому педагоги постають як суб'єкти активного навчання;

– професійний розвиток – це процес, що відбувається в межах певного контексту, тому найбільш ефективною його формою є щоденна професійно-педагогічна діяльність;

– професійний розвиток викладачів обумовлюється реформами, тому його доцільно вивчати й забезпечувати у зв'язку з процесами формування культури, а не лише у зв'язку з поглибленням знань, розвитком умінь, набуттям нових навичок, передбачених реалізацією освітніх програм;

– педагоги – це рефлексуючі практики, які входять у професію з певною базою знань і набувають нові знання й досвід, «дорощуючи» їх до попередніх, відтак, важливо допомагати їм формулювати нові педагогічні концепції, забезпечувати науковий супровід розкриття ними сутності освітніх інновацій, підготовки методичних розробок, а також стимулювати їх до підвищенні набутих компетентностей щодо успішного здійснення професійно-педагогічної діяльності;

– професійний розвиток педагогічних кадрів реалізується у процесі співробітництва, найбільш ефективно – на основі тісної співпраці, науково-методичної взаємодії з науковцями, дослідниками, педагогами, соціальними партнерами, роботодавцями та ін.;

– професійний розвиток викладачів здійснюється на основі різних форм і способів організації, тому є неперервним процесом оптимального вибору й поєднання різних форм, методів, технологій, які є найбільш оптимальними в конкретній ситуації і в конкретному місці.

Науково-методологічним підґрунтям творчої самореалізації й саморозвитку педагога в контексті фундаменталізації навчання у професійній освіті, є такі складники професійної компетентності:

- володіння системою фундаментального предметного і методологічного знання;

- здатність до теоретико-методологічного осмислення сучасних концепцій фундаменталізації вищої освіти, її дидактичних моделей, до вироблення власної професійної позиції зі здійснення фундаменталізації навчання студентів;

- стійка ціннісна орієнтація на творчу самореалізацію і саморозвиток у контексті фундаменталізації навчання студентів;

- володіння загальнонауковими і професійно-педагогічними методами пізнання;

- набуття високого рівня методологічної, інтелектуальної, креативної, інформаційної культури;

- вироблення дослідного і креативного стилю мислення та діяльності;

- здатність і готовність до культуротворчого діалогу зі студентами;

- здатність до теоретико-методологічного, критичного осмислення власного досвіду творчої, дослідницької діяльності передового педагогічного досвіду (Шатковська, 2011, с. 193-196).

Отже, професійний розвиток педагога – це тривалий, динамічний, багаторівневий і багатоплановий процес, що відбувається за чотирима стадіями професійного зростання: утворення професійних орієнтирів, намірів особистості майбутнього педагога, основним критерієм оцінювання сформованості означених якостей є вибір професії загалом і конкретного виду діяльності зокрема; здобуття фахової освіти, головний критерій – професійне самовизначення; процес оволодіння та входження в професію (з моменту вступу до закладу освіти – до початку самостійної професійно-педагогічної діяльності), визначальними критеріями оцінювання сформованих якостей будуть показники результативності професійної діяльності та рівень розвитку професійно значущих властивостей індивіда; самореалізація фахівця в соціально-професійному просторі на основі виконання конкретних різновидів фахової діяльності. Водночас, ми усвідомлюємо, що і професійний розвиток викладача закладу професійної освіти, і його кар'єрне зростання зумовлюються його особистісним становленням загалом та, зокрема, засвоєнням нового досвіду, оновленням знань, удосконаленням умінь, трансформацією

мотивації й інтересів, а також постають як продукт і результат професійно-педагогічної діяльності.

Висновки. Проаналізовані психолого-педагогічні особливості кар'єрного зростання викладачів закладів професійної освіти, що зумовлюються специфікою організації професійного розвитку педагогів, на нашу думку, є спробою відповісти на виклики сучасності в потребі педагога-професіонала як головної рушійної сили освіти в суспільстві. Вважаємо, що розглянуті засади навчання й розвитку дорослих не заперечують традиційних дидактичних принципів педагогіки: частково вони їх розвивають, частково корелюють із ними. Також убачаємо позитив в оптимальному поєднанні всіх зазначених підходів, які значною мірою доповнюють один одного та яким притаманні спільні ознаки: за реалізації всіх розглянутих концептуальних засад організації професійного розвитку педагога залучається (ураховується й використовується) його досвід; особистість є суб'єктом навчання й розвитку; цей процес має професійний контекст.

Отже, це уможлиблює врахування закономірностей розвитку й саморозвитку фахівця та певних умов, у яких здійснюється його професійний розвиток; забезпечує самореалізацію творчого потенціалу особистості, набуття нею конкурентоздатності та мобільності в соціумі як намагання забезпечити високу якість і ефективність своєї діяльності, здатність ставити цілі й вирішувати завдання в певних умовах.

Незважаючи на складність у плануванні та розвитку професійної кар'єри керівників у сучасній освітній системі через об'єктивні обставини, можна виділити проблеми професійної кар'єри, що мають психологічний характер, зокрема психологічне небажання значної частини керівників закладів загальної середньої освіти до свідомого самоуправління шляхом професійного розвитку. Тому однією з важливих умов розвитку професійної кар'єри є психологічна підготовка педагогів у процесі безпосередньої професійної діяльності під час взаємодії з практичними психологами освітніх організацій, а також у процесі підвищення рівня кваліфікації персоналу освітніх організацій у закладах післядипломної педагогічної освіти. Результатом такої підготовки може стати сформована готовність розглядати себе як людину, що постійно розвивається, удосконалюється, бачить перспективу, шляхи й напрями свого професійного та особистісного зростання, узгоджує власні професійні інтереси та інтереси організації тощо. Велика роль у контексті цієї проблеми належить системі післядипломної педагогічної освіти, у межах якої можливе запобігання «старінню» професійних знань, умінь, навичок завдяки організації безперервного

професійного навчання, сприяння особистісному розвитку управлінців в умовах спеціально створеного соціального середовища.

Підсумовуючи результати дослідження, підкреслимо особливості кар'єрного розвитку науково-педагогічних і педагогічних працівників ЗП(ПТ)О: *мотивація*, сутнісна природа якої реалізується у прагненні до професійного зростання (набути якомога більше знань; визнання колегами у своїй галузі; працювати з мінімальним втручанням керівництва; передавати свої знання іншим); *особистісне зростання*, що означає виявлення міри того, наскільки викладачеві вдається розвивати самого себе, як особистість у межах професійної діяльності, тренінги з особистісного зростання та саморозвитку як спосіб досягнення цього аспекту; *професійне зростання*, яке може включати курси підвищення кваліфікації, навчання, обмін досвідом із колегами, наукова робота (дослідження); *креативність*, зокрема – уміння розв'язувати професійні проблеми нестандартно, відшуковувати нові підходи до розв'язання щоденних проблем із метою підвищення ефективності процесу професійного навчання, що виражається в результатах освітніх досягнень учнівської (студентської) молоді.

Щодо зовнішніх аспектів кар'єрного розвитку викладачів закладів професійної освіти, то вони пов'язані з діяльністю адміністрації закладу (готовність допомагати та заохочувати особистісне зростання педагогічних працівників), допомогою більш досвідчених колег та створенням освітнього середовища закладу (мікроклімат у команді, можливість професійного та кар'єрного зростання). Іншими словами, щоб досягти гарних результатів, педагогу важливо постійно навчатися; знати свої сильні та слабкі сторони, поступово формувати в собі той внутрішній стрижень, на якому будуватиметься не лише професійний, але й особистісний розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

- Bazyl, L. O., Shatkovska, H. I., Klymenko, M. M. and Radkevych, V. O. (2019). Psychological and Pedagogical Features of Career Growth of Teachers of Vocational Education Institutions. *Opcion: Revista de Ciencias Humanas y Sociales*, 35 (23), 763-779 URL: <http://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/30083>.
- Радкевич, В., Романова, Г., Бородієнко, В. (2018). Концептуальні основи практико-орієнтованої підготовки викладачів професійної освіти і навчання. Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. *Професійна педагогіка*, 16, 5-13 (Radkevych, V., Romanova, G., Borodienko, V. (2018). Conceptual bases of practice-oriented training of teachers of vocational education and training. *Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy*, 16, 5-13).
- Базиль, Л. (2017). Професійно-кар'єрне зростання педагогів професійної школи в умовах ринкової економіки: концептуально-світоглядні аспекти. *Тези доповіді ІХ міжнародної науково-практичної конференції: Професійне становлення особистості: проблеми і перспективи*. Хмельницький: ХНУ, (сс. 74-76) (Basil, L.

- (2017). Professional and career growth of vocational school teachers in a market economy: conceptual and ideological aspects. *Abstracts of the IX International Scientific and Practical Conference: Professional Development of Personality: Problems and Prospects*. Khmelnytsky: KhNU, (pp. 74-76)).
- Сьюпер, Д. Е. (1990). *Просторовий підхід до кар'єрного розвитку*. Сан-Франциско: Джоссі-Басс (Super, D. E. (1990). *Spatial approach to career development*. San Francisco: Jossie Bass).
- Поплавська, А. (2002). *Дослідження кар'єрних орієнтацій жінок-військовослужбовців*. Київ (Poplavska, A. (2002). *Research on the career orientations of women servicemen*. Kyiv).
- Закатнов, Д. (2016). *Теоретичні засади проектування системи консультування з професійної кар'єри учнів професійно-технічних навчальних закладів*. Київ (Zakatnov, D. (2016). *Theoretical principles of designing a system of professional career counseling for students of vocational schools*. Kyiv).
- Бондарчук, О. І. (2008). *Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності*. Київ: Науковий світ (Bondarchuk, O. I. (2008). *Socio-psychological foundations of personal development of heads of secondary schools in professional activities*. Kyiv: Scientific World).
- Орлов, В. (2017) Кар'єрні орієнтації суб'єктів сучасної професійної школи. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка, 13, 15-21* (Orlov, V. (2017) Career orientations of the subjects of modern vocational school. *Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy, 13, 15-21*).
- Клименко, М. (2017). *Проектування і розвиток кар'єри інженера: навчальний посібник*. Київ: СПД Чалчинська Н. В. (Klimenko, M. (2017). *Design and development of an engineer's career: a textbook*. Kyiv: SPD Chalchynska N. V.).
- Bazyl, L., Klymenko, M., Orlov, V. (2019). Freedom of pedagogical activity: Contradictions and their solutions. *Opcion: Revista de Ciencias Humanas y Sociales, 35 (19), 307-331*.
Режим доступу:
<http://produccioncientificaluz.org/index.php/opcion/article/view/24043>
- Бондарчук, О. І. (2010). *Психологічні фактори успішної професійної кар'єри керівників загальноосвітніх навчальних закладів*. Інститут ділового адміністрування «Університет менеджменту освіти» НАПН України (Bondarchuk, O. I. (2010). *Psychological factors of successful professional career of heads of secondary schools*. Institute of Business Administration "University of Education Management" NAPS of Ukraine).
- Шатковська, Г. (2015). Творчість у навчальній діяльності студентів як необхідний елемент виховання компетентності майбутніх фахівців. *Наукові записки, 8 (2), 151-158* (Shatkovskaya, G. (2015). Creativity in the educational activities of students as a necessary element of educating the competence of future professionals. *Scientific Notes, 8 (2), 151-158*).
- Базиль, Л., Орлов, В. (2018). Суперечності в консультуванні з професійної кар'єри майбутніх кваліфікованих робітників. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка, 16, 14-19* (Basil, L., Orlov, V. (2018). Contradictions in the professional career counseling of future skilled workers. *Scientific Bulletin of the Institute of Vocational Education of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Professional pedagogy, 16, 14-19*).
- Пуцов, В. І. (2004). *Особливості навчання дорослої людини*. Київ: ЦІППО АПН України (Putsov, V. I. (2004). *Features of adult learning*. Kyiv: TsIPPO APN of Ukraine).

- Семиченко, В. А. (2001). Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів. *Післядипломна освіта в Україні*, 1, 54-57 (Semichenko, V. A. (2001). Psychological aspects of professional training and postgraduate education of teachers. *Postgraduate Education in Ukraine*, 1, 54-57).
- Глетсорн, А. (1995). *Розвиток вчителя*. Лондон: Пергамон Пресс (Gletsorn, A. (1995). *Teacher development*. London: Parchment Press).
- Шіренс, Дж. (2010). Професійний розвиток вчителів. Європа в міжнародному порівнянні. *Аналіз професійного розвитку вчителів на основі Міжнародного дослідження ОЕСР «Викладання та навчання» (TALIS)*. Люксембург: Управління офіційних видань Європейського Союзу (Shirens, J. (2010). Professional development of teachers. Europe in international comparison. *Analysis of the professional development of teachers based on the OECD International Teaching and Learning Survey (TALIS)*. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Union).
- Вознюк, О. В. (2010). Інтегративний підхід до професійного розвитку особистості педагога в умовах цивілізаційних змін. *Науковий часопис НПУ імені М. М. Драгоманова*, 12 (22). Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/> (Vozniuk, O. V. (2010). An integrative approach to the professional development of the teacher's personality in the conditions of civilizational changes. *Scientific journal of NPU named after M. M. Drahomanov*, 12 (22). Retrieved from: <http://eprints.zu.edu.ua/8418/1/>).
- Віллегас-Реймерс, Е. (2003). *Професійний розвиток вчителя: Міжнародний огляд літератури*. Париж: ЮНЕСКО, Міжнародний інститут планування освіти (Villegas-Reimers, E. (2003). *Teacher Professional Development: An International Literature Review*. Paris: UNESCO, International Institute for Educational Planning).
- Шатковська, Г. (2011). Педагогічні технології фундаменталізації навчання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Педагогіка. Соціальна робота»*, 22, 193-196 (Shatkovska, G. (2011). Pedagogical technologies of fundamentalization of learning. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University: Series "Pedagogy. Social work"*, 22, 193-196).

РЕЗЮМЕ

Базиль Людмила. Психолого-педагогические условия карьерного развития преподавателей учреждений профессионального образования.

В статье отражены результаты дефинитивного анализа содержания понятий «профессиональное становление», «профессиональное развитие», «профессиональный рост» и «профессиональная карьера», что стало основанием для выделения существенных характеристик процесса карьерного роста научно-педагогических и педагогических работников учреждений профессионального образования. На основе переосмысления сущности научных подходов к пониманию природы профессионального развития преподавателей обоснованы теоретические предпосылки этого процесса. Автором исследовано и представлено нынешнее состояние практического решения проблемных вопросов карьерного роста научно-педагогических и педагогических работников учреждений профессионального образования. Обосновываются ведущие психолого-педагогические факторы развития профессиональной карьеры педагогических кадров образовательных учреждений профессионального образования. Раскрываются степени корреляционных связей между карьерным ростом педагогов учреждений профессионального образования и их индивидуально-личностными характеристиками (пол, возраст, тип темперамента и т.п.), а также приобретенным опытом профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональное образование, педагог учреждения профессионального образования, профессиональное развитие, карьерный рост педагога, профессиональная карьера.

SUMMARY

Bazyl Liudmyla. Psychological and pedagogical conditions of career development of the teachers of vocational education institutions.

The article highlights the results of a definitive analysis of the content of the concepts “professional development”, “professional growth” and “professional career”, which became the basis for highlighting the essential characteristics of the career growth of scientific and pedagogical workers of vocational education institutions. On the basis of rethinking of the essence of scientific approaches to understanding of the nature of teachers’ professional development, the theoretical foundations of this process are substantiated. The author studies and presents the current state of practical solution of the problematic issues related to the career growth of scientific-pedagogical and pedagogical workers of vocational education institutions. The leading psychological and pedagogical factors regarding development of the professional career of the pedagogical staff of the education institutions are substantiated. The degrees of correlations between the career growth of teachers of vocational education institutions and their individual and personal characteristics (gender, age, temperament type, etc.), as well as the acquired experience of professional activity are revealed.

Key words: vocational education, teacher of vocational education institution, professional development, career growth of a teacher, professional career.

УДК 378.096 (477.83)

Олександр Балануца

Надзвичайний і Повноважний Посол України в Кувейті

ORCID ID 0000-0002-3470-9486

DOI 10.24139/2312-5993/2021.08/095-104

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ДИПЛОМАТІВ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглянуто проблему формування професійної ідентичності майбутніх дипломатів у процесі професійної підготовки. Під час написання статті були використанні загальнонаукові методи дослідження: емпіричні (опис) та теоретичні (аналіз, узагальнення, пояснення та ін.). З’ясовано, що роль визначення майбутнім дипломатом своєї професійної ідентичності зростає, оскільки остання є однією з важливих умов професійного розвитку особистості, її самопізнання й самовдосконалення у професійній діяльності, професійній самореалізації, творчій спрямованості і продуктивності. Установлено, що професійна спрямованість підготовки майбутніх спеціалістів міжнародного профілю забезпечується на основі здобутих інтегрованих знань, практичних умінь, навичок, професійних цінностей та особистісних якостей, а вони, у свою чергу, сприяють формуванню професійної ідентичності.

Ключові слова: професійна ідентичність, самопізнання, самоаналіз, самовизначення, дипломат, професійна підготовка.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження професійної підготовки дипломатів та чинники, що обумовлюють цю потребу, передусім, визначаються масштабними трансформаціями в сучасному суспільстві. Останнім часом Україна стала помітним учасником